

РІЗНІ ТИПИ РЕЛАКСАЦІЇ СЛАБКО ЗВ'ЯЗАНОГО КИСНЮ В КУПРАТІ БАРІЮ-ІТРИЮ, НЕСТЕХІОМЕТРИЧНОМУ ЗА КАТІОНАМИ

Приседський В.В., Маркова Н.В.

*Донецький національний технічний університет, Донецьк, 83001, Україна
e-mail: prisedsky@feht.dgtu.donetsk.ua*

Відома визначальна роль вмісту кисню у формуванні надпровідних властивостей $YBa_2Cu_3O_x$ (YBCO). Значна киснева нестехіометрія є яскравою особливістю надпровідникових купратів 123: в залежності від температури T і парціального тиску кисню $p(O_2)$ кисневий індекс x змінюється в межах $6,2 < x < 7,0$, а в метастабільному стані – від 6,0 до 7,0 [1]. Встановлено, що загальний вміст кисню x складається з міцно зв'язаного оксидного кисню O^{2-} (кількість якого постійна і дорівнює 6,0 моль атомів Оксигену на одну формульну одиницю YBCO) і відповідального за нестехіометрію слабо зв'язаного кисню (δ): $x = 6,0 + \delta$ [2]. Парціальна ентальпія слабо зв'язаного кисню змінюється від 85 до 65 кДж/моль при зростанні δ від 0,2 до 1,0 [2] порівняно з 1500 кДж/моль для міцно зв'язаного кисню, наприклад, в CuO .

У даній роботі встановлено, що в зразках YBCO з порушеною за рахунок гетеровалентного легування стехіометрією за співвідношенням катіонів виникає додаткова більш повільна форма слабо зв'язаного кисню. Остання відрізняється значно більш повільною кінетикою релаксації – швидкістю встановлення нових значень вмісту кисню після зміни термодинамічних параметрів стану системи. Можна говорити про дві складові слабо зв'язаного нестехіометричного кисню в таких зразках: звичайну «швидку» δ і додаткову «повільну» γ ; а загальний вміст кисню в купраті представити такою формулою: $x = 6 + \delta + \gamma$.

Досліджені зразки $YBa_{2-y}Sm_yCu_3O_x$ ($y = 0 - 0,10$ із кроком 0,02) з порушеним стехіометричним співвідношенням катіонів у позиціях Y та Ba: $(Y+Sm)/Ba = (1 + y)/(2 - y)$. Додаткове повільне окиснення γ спостерігається при $T \leq T_{гр1} = 740^\circ C$, але ніколи при вищих температурах. Навпаки, лише при $T \geq T_{гр2} = 840^\circ C$ можливо відновити додатковий вміст кисню $\Delta x = \gamma$ і повернути зразок до початкового стану $\gamma = 0$. Максимальна величина «повільної» складової нестехіометрії сягає атомної концентрації домішкового йону Самарію: $\gamma_{max} = y$.

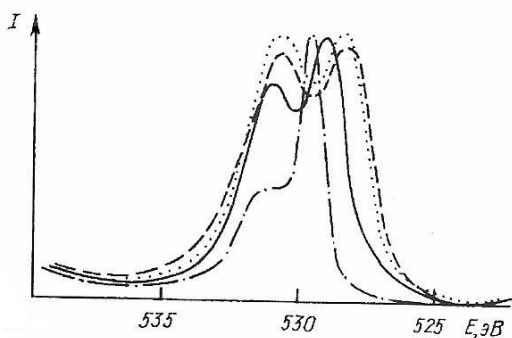
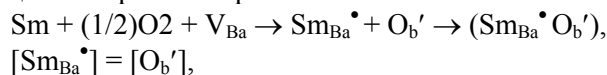

Рис. Рентгенівські фотоелектронні спектри O 1s зразків з різним вмістом кисню.

Одержані результати відповідають такій схемі заміщення Барію Самарієм:

що передбачає компенсацію домішкових донорних центрів Самарію $Sm_{Ba}^{\bullet}$ додатковою кількістю слабо зв'язаного кисню O_b' у базисній площині елементарної комірки купрату. Наявність Оксигену у ступені окиснення -1 у легуваному купраті барію-ітрію виявлена рентгенівськими фотоелектронними спектрами (піки при 531 еВ на рис.).

Кінетика ізотермічного окиснення і відновлення по «повільній» складовій кисневої стехіометрії була вивчена гравіметрично відповідно при $T_{гр1} = 740^\circ C$ і

$T_{гр2} = 840^\circ C$ на зразках у вигляді пластин $14 \times 5 \times 1$ мм. Знайдені коефіцієнти дифузії описуються рівнянням Арреніуса:

$$D = 1,14 \cdot 10^{-6} \exp\left(-\frac{110 \text{ кДж/моль}}{RT}\right), \text{ м}^2/\text{с}$$

Вони значно менші за відомі літературні дані для звичайної, «швидкої» складової кисневої стехіометрії нелегуваного купрату 123 (табл.2). Знайдена величина енергії активації «повільної» дифузії також значно відрізняється, вона в 4,5 рази вище за літературні дані.

1. Приседский В.В., Ройзенблат Е.М., Удодов И.А. и др. $P_{O_2} - T$ фазовая диаграмма купрата бария-иттрия $YBa_2Cu_3O_{9-y}$ // Доклады АН УССР. – 1988. – №3. – С.59-62.

2. Приседский В.В., Михеенко П.Н., Иванченко Ю.М. и др. Слабосвязанный кислород и сверхпроводимость в $YBa_2Cu_3O_x$. // Физ. низких температур. – 1989. – Т.15. – № 1. – С. 8-16.